

Dostupnost informacija: zakonski okvir i stvarna praksa,
međunarodni stručni skup u okviru 2. Zagrebačkog arhivskog dana

Zagreb, 25. studenoga 2006.

U organizaciji Zagrebačkog arhivističkog društva održan je 25. studenoga 2006., u okviru 2. Zagrebačkog arhivskog dana, stručni skup na temu *Dostupnost informacija: zakonski okvir i stvarna praksa*.

Uz članove Zagrebačkog arhivističkog društva, skupu su se odazvali i kolege arhivisti, muzejski i knjižnični djelatnici te drugi informacijski specijalisti, djelatnici u pismohranama te gosti iz Slovenije, Bosne i Hercegovine i Italije, čime je potvrđena i međunarodna važnost održavanja 2. Zagrebačkog arhivskog dana.

Skup je održan u prostorijama nove čitaonice Državnog arhiva u Zagrebu, a prigodnim ga je govorom otvorila predsjednica Zagrebačkog arhivističkog društva, Branka Molnar.

Nakon nje se sudionicima obratio Darko Rubčić, ravnatelj Državnog arhiva u Zagrebu, koji je iskoristio priliku i pozdravio sve prisutne sudionike te im zahvalio na sudjelovanju.

Prvi izlagač, prof. dr. sc. Peter Pavel Klasinc, Predstojnik Međunarodnog instituta arhivskih znanosti Maribor/Trst, predstavio je novi slovenski Zakon o zaštiti registraturnog i arhivskog gradiva i arhivima u (izvorni naziv: *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva in arhivih*, op.a.), koji je u Republici Sloveniji stupio na snagu u travnju 2006. godine. Novim je zakonom nadograđen dosadašnji slovenski zakon o arhivskom gradivu i arhivima, a posebna je pozornost posvećena reguliranju zaštite registraturnoga i arhivskoga gradiva u fizičkom i elektroničkom obliku, dostupnosti arhivskoga gradiva i organizaciji javne službe u Sloveniji.

Zakon pokušava osigurati cjelovitu i učinkovitu zaštitu »elektroničkog registraturnog« i »elektroničkog arhivskog gradiva« te u postojeći pravni sustav zaštite arhivskoga gradiva unosi određene promjene i nadopune vezane uz kriterije i postupke vrednovanja i odabiranje javnoga arhivskoga gradiva, zaštitu filmskoga arhivskoga gradiva, arhivske informacijske sustave, kao i dostupnost gradiva. Zakon nudi standarde za preuzimanje, čuvanje i dugotrajno arhiviranje elektroničkoga gradiva u digitalnom obliku te na snazi ostaju dopunjena temeljna načela, koja se već desetljećima poštuju u arhivskoj struci na europskoj razini.

Drugo izlaganje, *Značaj i uloga arhiva u ostvarivanju ljudskih i građanskih prava*, održao je mr. sc. Izet Šabotić iz Arhiva Tuzlanskog kantona. U vremenu transformacije i demokratizacije bosanskohercegovačkog društva, arhivi su postali značajne javne ustanove u ostvarivanju ljudskih i građanskih prava. Kao jedno od temeljnih prava javlja se i pravo na slobodan pristup informacijama.

Ostvarivanje prava na dostupnost informacija pojednostavljeno je liberalnim arhivskim i drugim zakonodavstvom, čime je stvorena povoljna atmosfera za neometano korištenje podataka sadržanih u arhivskom gradivu. Sve do razdoblja tranzicije bosanskohercegovačke države i društva, najčešći profil korisnika usluga arhiva bio je znanstvenog karaktera, a danas su korisnici fizičke i pravne osobe koje korištenjem podataka ostvaruju osobna, ustavna i zakonska prava. Određeni prisutni postojeći problemi više su tehničke nego bitne zakonodavne naravi, što upućuje na potrebu stvaranja povoljnih materijalnih uvjeta kako bi se poboljšao pristup informacijama. Izlaganje je okončano konstatacijom da je sadašnji rezultat korištenja informacija u Bosni i Hercegovini zadovoljavajući, čime je i uloga arhiva u demokratizaciji društva dobila na značaju.

U izlaganju pod naslovom *Veze između korisnika i arhiva u talijanskom zakonu*, dr. Valentina Petaroš, nezavisna istraživačica iz Trsta, pobliže je objasnila talijansku definiciju arhiva, koja jedina daje dignitet i registraturnom gradivu. Posebnu pažnju posvetila je potrebi uvođenja novih tehnologija koje određuju da teret čuvanja gradiva treba biti utvrđen s većom preciznošću i pozornošću u usporedbi s papirnatom prošlošću.

U nastavku izlaganja navodi da nove tehnologije i trenutno stanje u arhivima podrazumijeva nove identitete i stoga iziskuje posebnu pažnju. Navodi tri tipa arhiva koji su priznati u talijanskom zakonodavstvu; *corrente*, povezan s tekućim poslovanjem, *archivio di depositi*, povezan sa završnim poslovanjem, *archivio storico*, povezan sa završnim poslovanjem, gradivo određeno za trajno čuvanje.

Izlagačica je također prikazala povijesni razvitak institucionalnog raspoređivanja arhiva od ingerencije Ministarstva unutarnjih poslova u 19. stoljeću do Ministarstva kulture 1975. godine, te eksplicitne potvrde arhivskoga gradiva kao kulturnog dobra u zakonu iz 1999. godine. Na kraju, izlagačica navodi obavijesno pomagalo, koje se temelji na normi ISAD(G), kao važnom čimbeniku koji omogućava dostupnost informacija. Ozbiljno i savjesno korištenje, uz elemente jednostavnih i transparentnih kataloga, olakšat će uporabu, ali i pružati pravu korisnost i vrijednost arhivskim elementima.

Iz Pokrajinskog Arhiva Maribor predstavila se mr. sc. Zdenka Semlič Reich s izlaganjem *Dostupnost arhivskog gradiva i njegovo korištenje u Republici Sloveniji* u kojem se bavi ultimativnim pitanjem dostupnosti arhivskoga gradiva koje je postalo pitanjem od ključnog značaja u arhivskoj teoriji i praksi, kao posljedice društvenih i zakonodavnih promjena. Izlagačica je istaknula da se zahtjev za dostupnost gradiva, u širem smislu, pojačano javlja u zadnjim desetljećima te je potaknula na promjenu arhivskog zakonodavstva u mnogim državama. Također je predočila statističke podatke u vezi s uporabom arhivskoga gradiva u Republici Sloveniji u vremenskom razdoblju od 2001. do 2004. godine.

Dr. sc. Živana Hedžbeli iz Zagrebačkog arhivističkog društva i dr. sc. Damir Boras s Filozofskog fakulteta u Zagrebu pripremili su izlaganje pod nazivom *Prilog poznavanju sustava lokalne i područne (regionalne) uprave i samouprave u Republici Hrvatskoj od 1990. do 2005. godine*. Prikazan je pregled događanja koji su obilježili ustrojstvo Republike Hrvatske; od održavanja neposrednih, tajnih i višestranačkih izbora 30. svibnja 1990. godine, nakon kojih je utemeljen Sabor RH kao ustavotvorna i zakonodavna skupština, do raskidanja državno-pravnih veza 8. listopada 1991. godine, na temelju kojih je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dotadašnju SFRJ. Lokalna i područna uprava i samouprava uređena je Ustavom te Uredbom o ustrojavanju županijskih ureda. Pravilno poznavanje upravne povijesti određene institucije polazna je točka pružanja preciznih i smislenih znanstvenih informacija korisnicima arhivskoga gradiva, što je, uz čuvanje i zaštitu gradiva, temeljna zadaća arhiva.

Dr. sc. Miroslav Novak održao je izlaganje pod nazivom *Majstor može napraviti dobar proizvod samo s odgovarajućim alatom* u kojem je predstavio osnovne i specijalne karakteristike suvremenog programskog alata koji se koristi u arhivskoj djelatnosti.

Od implementiranja različitih programa za obradu podataka u arhivima, javljaju se mnoga pitanja i dileme o tome kakav je pravi alat za potrebe arhivske djelatnosti u arhivskim institucijama. Nailazi se na mnogo različitih odgovora na postavljeno pitanje, ali do danas se nije došlo do konkretnog rješenja problema. Daljnjom analizom moguće je utvrditi da će javnoj arhivskoj službi, ako doista želi realizirati svoje poslanstvo u suvremenom informacijskom i demokratskom društvu, biti potrebna takva vrsta alata s kojim bi u praksi mogla izvesti postavljene ciljeve.

Slično vrijedi i za strukture podataka koje je potrebno generirati u procesu obrade, zaštite i uporabe arhivskoga gradiva. Predstavljeni koncept programskih alata za potrebe arhivske djelatnosti u profesionalnim arhivskim ustanovama i izgradnja baza podataka zahtijeva visok stupanj integriranosti lokalnih i skupnih funkcija te pouzdano djelovanje informatičke i komunikacijske programske opreme. Pored toga mora biti uspostavljen sustav naobrazbe stručnih arhivskih djelatnika u koji je uključena stimulacija djelatnika.

Samo će na taj način biti moguća standardizacija stručnih arhivskih postupaka i visok stupanj profesionalnosti stručnih arhivskih djelatnika što će omogućiti dugoročno kvalitetnu i opću uporabljivost ustrojjenih baza podataka.

Posljednji izlagač, mr. sc. Tibor Toth, djelatnik Plive – Istraživanje i razvoj d.o.o., članice Barr grupe, predstavio je Hrčak - Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske, projekt koji je pokrenuo Sveučilišni računski centar – Srce. Projekt je nastao na temelju idejnog projekta Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva (HID), uz financijsku podršku Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Hrčak je centralni portal koji na jednom mjestu okuplja hrvatske znanstvene i stručne časopise koji nude otvoreni pristup svojim radovima ili minimalno bibliografskim podacima i sažecima svojih radova. Portal je otvoren svim domaćim redakcijama od veljače 2006. godine za unos svih članaka i pripadajućih bibliografskih detalja iz svojih najnovijih, ali i starijih brojeva. Portal je svakim

danom bogatiji sadržajem i dobri su izgledi da će se do kraja 2006. godine ispuniti predviđanja HID-a i Srca, da će barem polovica od dvjestotinjak naših časopisa biti dostupna na portalu. Osnovnu ideju o uspostavi portala svojevremeno je potpisalo i Zagrebačko arhivističko društvo.

Izlagač je izrazio nadu da će se u dogledno vrijeme i domaći arhivistički časopisi moći čitati na tom portalu u otvorenom pristupu i na taj način biti dostupni objavljeni tekstovi trajno, tokom cijele godine, a ne samo pretplatnicima. Može se sa zadovoljstvom konstatirati da je tijekom prve polovine 2007. godine na portalu otvoren pristup središnjem hrvatskom arhivističkom časopisu *Arhivski vjesnik*. Objavljeno je deset brojeva, od 1997. do 2006. godine.

Nakon završetka izlaganja održan je Okrugli stol (moderatori: Darko Rubčić, Živana Heđbeli, Branka Molnar), kojem je intencija bila iniciranje rasprave o dostupnosti informacija i dokumenata i problemima koji proizlaze iz provedbe tog načela u praksi. Postavlja se pitanje elementarne važnosti, koje informacije učiniti dostupnima i omogućiti uvid javnosti u njih, a kojim informacijama onemogućiti dostupnost javnosti. Istaknuta je činjenica da načelo otvorenosti i transparentnosti javnih institucija zastupaju udruge civilnoga društva kao vrijednost na kojoj počiva njihova vizija poticanja aktivnoga građanstva, uključenosti i sudjelovanja u razvoju zajednice i povećanje utjecaja civilnoga društva u procesima donošenja javne politike. Načelo djelomične dostupnosti ili zatvorenosti promiču institucije državne vlasti, međutim važno je naglasiti da se provedba tih načela temelji na referentnim pravnim propisima. Okrugli stol nastavio se raspravom o aktualnom prijedlogu Izmjena i dopuna Zakona o arhivskom gradivu i arhivima iz 1997. godine. Međutim, zbog neupućenosti većine prisutnih sudionika u Prijedlog, nije bilo moguće započeti analizu spomenutog Prijedloga. Razvila se i rasprava o radnom vremenu čitaonica državnih arhiva i o problemu financiranja digitalizacije arhivskoga gradiva. Sudionici Okruglog stola usuglasili su se da treba jasnije definirati opis poslova arhivskih djelatnika koji su oni, u smislu djelatnika koji su plaćeni iz državnog proračuna, dužni obavljati bez naknade, ali također treba odrediti i način plaćanja za dodatne poslove koji se odrađuju na zahtjev stranaka, a nisu precizirani kao obavezni poslovi arhivskih djelatnika. Predsjednica ZAD-a, Branka Molnar zatvorila je Okrugli stol zaključkom da cjelokupna arhivska zajednica mora poraditi na poboljšanju svijesti o arhivima u društvu.

Mihaela Topolovec